

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Борох В.О.

Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного університету імені Ярослава Мудрого

Глобалізація системно впливає на характер сучасного міжнародного права, його зміст та механізм дії, у його складі з'являються норми, інститути і юридичні механізми, що містять елементи наддержавного правового регулювання. Під впливом глобалізації сучасне міжнародне право набуває певних характерних особливостей, насамперед його основною функцією стає забезпечення інтересів світового співтовариства загалом.

Ключові слова: глобалізація, міжнародне право, правова система, законодавство, доктрина.

Постановка проблеми. Проблема посилення ролі міжнародного права обумовлюється активним становленням, розвитком і реалізацією його в межах глобалізації. Насправді, міжнародне право регулює взаємодію правових систем, відокремлюючи головним чином сфери їхньої дії. При цьому воно фактично визначає, що дозволено, а що заборонено державі та встановлює межі допустимості її права [1, с. 3]. Більше того, міжнародному праву належить важлива роль у забезпеченні відповідності правових систем держав загальновизначним та загальноприйнятим стандартам.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сьогодні чимало питань, пов'язаних із глобалізацією правової сфери, незважаючи на зростаючий інтерес до цієї проблеми, є ще недостатньо розробленими, підходи до вирішення багатьох проблем – суперечливими, неоднозначними. Чи не найбільше питань виникає, зокрема, коли йдеться про визначення місця та ролі національного права у врегулюванні суспільних відносин в умовах глобалізації.

Теоретичним підґрунтям даного дослідження стали праці таких вчених, як [5]: С. С. Алексєєв, О. М. Атоян, Р. Ф. Гринюк, В. С. Журавський, О. В. Зайчук, М. І. Козюбра, О. Л. Копиленко, В. В. Костицький, О. І. Левченков, С. М. Легуша, В. В. Лемак, І. І. Лукашук, Л. А. Луць, О. В. Малько, М. І. Матузов, Ю. М. Оборотов, Н. М. Пархоменко, О. В. Петришин, П. М. Рабінович, Н. М. Оніщенко, В. П. Сальников, О. Ф. Скакун, С. Г. Стеценко, В. І. Тимошенко, А. Є. Шевченко, Ю. С. Шемшученко та ін.

Слід зазначити, що окремі аспекти впливу глобалізації на суспільні, у тому числі правові, явища досліджувались як вітчизняними, так і зарубіжними вченими. Зокрема, серед вітчизняних дослідників цьому питанню приділяли увагу [5] Г. Я. Аніловська, О. Г. Білорус, Є. П. Буравльов, П. Ю. Буряк, Р. В. Войтович, Ю. О. Волошин, В. Д. Гапотій, О. Г. Гупало, І. О. Кресіна, Л. Г. Удовика, Л. А. Яремко та ін. Досить ґрунтовні дослідження здійснені також російськими вченими, серед яких: Х. А. Барлибаєв, О. М. Борискіна, Л. Є. Грінін, Є. Г. Лук'янова, М. М. Марченко, Л. О. Морозова, Н. Б. Пастухова, С. В. Полєніна, О. М. Чумаков, С. М. Шахрай та ін. З числа західних іноземних досліджень варто виокремити праці таких вчених, як: У. Бек, Зб. Бжезінський, Е. У. фон Вайцеккер, Е. Гідденс, У. Істерлі, Т. Палмер, Б. Уїлсон та ін.

Водночас, вивчення й аналіз стану розроблення теми свідчить, що вагомій й своєчасній напрацю-

вання науковців не вичерпали можливостей дослідження широкого кола питань, що виникають у процесі трансформації національного права під впливом глобалізаційних процесів. Зокрема, невирішеними або недостатньо опрацьованими вважаємо питання співвідношення міжнародного та національного права, трансформації зв'язків права, економіки та політики, розвитку національної правової системи в умовах глобалізації тощо.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Необхідність подальшого дослідження зазначеної проблеми зумовлюється змінами ролі держав у процесах реформування механізмів державного управління та удосконалення відповідного законодавства з урахуванням національних особливостей. В сучасному вимірі актуалізується необхідність фундаментального розгляду вітчизняними вченими невирішених питань процесу піднесення та прискорення еволюції новітньої стратегії розвитку України, як правової держави.

Мета статті. Теоретичне обґрунтування сутності впливу глобалізації на національне право, а також розроблення рекомендацій щодо основних шляхів розвитку правової системи України в умовах інтенсифікації глобалізаційних процесів.

Виклад основного матеріалу. Глобалізація трансформує сучасну міжнародну систему. Дві основні події виникли за рахунок закону суверенної держави. По-перше, спеціалізовані режими міжнародного публічного права розповсюджувались на сфери, раніше монополізовані державою, такі як права людини, екологічне право та торгівля. По-друге, норми права, що приймаються міжурядовими організаціями та транснаціональними корпораціями, набувають більш вагомого значення.

Міжнародна юридична наука та практика, а й в свою чергу список джерел міжнародного права, залишається суперечливим. Більшість науковців міжнародного права за формальними джерелами міжнародного права мають на увазі фактичний матеріал, який наразі доступний, з якого міжнародний спеціаліст визначає юридично обов'язкові правила, котрі можуть бути застосовані до певної ситуації. Такий матеріал ділиться на п'ять основних категорій, або форми, які фіксуються в ст. 38 Статуту Міжнародного Суду: «Суд, який зобов'язаний вирішувати суперечки, подані йому на підставі міжнародного права та застосовується [6]:

– міжнародні конвенції – як загальні, так і спеціальні, встановлюють правила, ймовірно, визнаються державами, які є сторонами у спорі;

- міжнародні звичаї як свідчення загальної практики, визнані як правова норма;
- загальні принципи права, визнані цивілізованими народами;
- із застереженням, зазначеним у статті 59, судженнями та доктринами найбільш кваліфікованих фахівців публічного права різних країн як допомоги визначення правових норм».

Крім того, практика міжнародного права часто ставить питання про «м'яке» право, складається з резолюцій міжнародних організацій та конференцій, політичних угод, рішень міжнародних судових установ та деяких інших актів. У той же час, міжнародне право не позбавлено властивості пріоритетів джерел міжнародного права. Отже, Статут ООН сьогодні є найавторитетнішим втіленням основних загальновизнаних принципів міжнародного права, що є обов'язковими. Всі контракти, що суперечать йому, недійсні. Угоди, що містять імперативні норми міжнародного права, мають перевагу над міжнародними договорами, вони формулюють диспозитивні норми.

Поеднуючи підходи міжнародної політичної економіки та теорії соціальної легітимності, цей факт сприяє судовій дискусії, стверджуючи, що глобалізація далека від простого заперечення суверенітету та державного права.

Нинішня інтеграція України до європейських і трансатлантичних побудов має за мету збагачення національного права здобутками європейської та світової ліберальної правової думки. Одним з таких здобутків є визнання доктрини джерелом або формою права. Сама по собі вона не має юридичної обов'язковості. Проте дуже поширеним є використання її як допоміжного засобу, що роз'яснює погляди на норми міжнародного права. Проблема доктринального права має важливе значення для будь-якого вченого, юриста тощо. Доктрина міжнародного права дає можливість використовувати праці найбільш авторитетних і кваліфікованих юристів із публічного права. Цілком очевидно, що доктрина може бути використана виключно в тих випадках, коли відсутні інші джерела або коли визначеність зобов'язань, що з них випливають, викликає сумніви. Можливе звернення до праць тих юристів, які справили на міжнародне право формуючий вплив чи є авторитетними свідками певних етапів його розвитку [3].

Нерідкими є випадки, коли доктрину використовують для підтвердження існування міжнародного правового звичаю. Саме так було з визнанням того, що в Європі не існує права дипломатичного притулку. Офіційні державні та міжнародні органи широко використовують доктрину для тлумачення міжнародно-правових норм. Немає жодного сумніву, що в цьому разі саме позиції, погляди фахівців із права можуть сформулювати остаточні уявлення про межі й обсяг міжнародних зобов'язань.

Глобалізація викликає багато традиційних припущень про міжнародне право, його зв'язок з внутрішнім законодавством, способами, якими вона створюється, та методів її виконання. Вчені сьогодні займаються найсучаснішим дослідженням та вивченням нормативних та інституційних наслідків цього завдання та його теоретичних та практичних наслідків у різних сферах, почи-

наючи від регулювання торгівлі та інвестицій, захисту прав людини та міжнародної кримінальної відповідальності окремих осіб, безпеки та екологічного врядування, а також збереження різноманітності культурної спадщини.

В свою чергу, міжнародне право регулює взаємодію правових систем і, головним чином, розмежовує сфери їхньої діяльності [3, с. 44]. Проте саме зараз істотна роль міжнародного права визначається активним становленням, розвитком і реалізацією в межах світового співтовариства основоположного принципу – сумлінного виконання міжнародних зобов'язань. Цей принцип зобов'язує держави під час здійснення (виконання) своїх суверенних прав «встановлювати свої закони і адміністративні правила» відповідно до вимог і стандартів міжнародного права.

Тому, за словами І. І. Лукашука, можна констатувати відносний пріоритет міжнародного права над правом конституційним (внутрішньодержавним). З цього випливає необхідність гармонізації внутрішнього права і міжнародного, головним чином на основі останнього [2, с. 202]. Ретроспективний аналіз свідчить про те, що ставлення до міжнародного права як до ефективного й універсального засобу регулювання й конституціоналізації міжнародних відносин змінилося лише в другій половині ХХ ст.

Ще на початку 1950-х років американські вчені Н. Пальмер і Г. Перкінс, аналізуючи можливість міжнародного права в реалізації внутрішньої політики держав, наполягали на тому, що такі можливості є лише одним із аспектів міжнародних відносин, причому не найважливішим [5]. Однак, такий поширений на той час погляд на місце й роль міжнародного права в міжнародній системі був пов'язаний з його неспроможністю в період існування Ліги Націй запобігти Другій світовій війні та певним побоюванням можливості, в межах щойно створеної ООН, успішно вирішувати питання війни й миру. Тому міжнародне право розглядалося лише як позитивна спроба побудувати міжнародний правопорядок, за відсутності якого мир і здоровий глузд у міжнародній співпраці перебувають у постійній небезпеці [4, с. 7].

Але вже в 1960–70-х роках оцінка місця й ролі міжнародного права у формуванні внутрішньонаціонального, у тому числі конституційного, права держав зазнала істотних змін. Так, відомий американський спеціаліст у галузі міжнародного права Л. Хенкін, виходячи з перспектив розвитку міжнародного права, зробив основоположний висновок про те, що право є основною силою в міжнародних відносинах і головною детермінантою в національній політиці [5].

С. В. Чернишенко писав, що посилення взаємозалежності держав, дедалі більше усвідомлення міжнародним співтовариством загальнолюдських цінностей призводить до ускладнення міждержавних відносин. Це зумовлює подальше вдосконалення міжнародного права [3, с. 34]. Відтак, міжнародне право набуває дійсно глобального, універсального і всесвітнього характеру. В ньому з'являються норми, інститути і юридичні механізми, що містять елементи наддержавного правового регулювання. За приклад можна взяти наддержавний юридичний механізм, створений в межах Ради Європи. Основний елемент

цього механізму – Європейський суд з прав людини, рішення якого є обов'язковими для держав – членів Ради Європи.

Е. Х. де Аречага зазначає: «Реальним доказом міжнародної правосуб'єктності індивіда стало б надання йому не тільки відповідних прав та привілеїв, а й засобів для забезпечення їх примусового здійснення і дотримання, а також можливостей захисту цих прав від його власного імені, без посередництва держави». При цьому повна міжнародна правосуб'єктність індивіда визнається в рамках механізму, створеного Європейською конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. [5].

Законодавство про права людини завжди відіграло центральну роль у міжнародно-правовому профілі. Останніми роками і в даний час це стосується таких сфер, як культурні права, права на охорону навколишнього середовища, права корінних народів та права меншин, захист приватності та даних, захист прав людини при боротьбі з тероризмом, доступ до правосуддя, міжнародні механізми захисту прав людини та взаємозв'язок між людьми права і міжнародне гуманітарне право, особливо в контексті змінюваного характеру збройних конфліктів.

З часом питання дослідження міжнародного права інтегровані в проведене дослідження. Вплив нових технологій на здійснення прав людини приділяється пильній увазі, включаючи біотехнології та технології виявлення та спостереження.

Інші галузі міжнародного права, де вчені мають потужні компетенції та активні наукові дослідження, включають міжнародне екологічне право, закон міжнародного судочинства, закон про мистецтво та спадщину, право міжнародних організацій, міжнародне економічне право, закон договорів, закон збройного конфлікту та історія міжнародного права.

Сучасні вчені тісно співпрацюють з декількома міжнародними дослідницькими закладами та ме-

режами у галузі міжнародного права, у тому числі декілька науково-дослідних консорціумів, що фінансуються в рамках 7-ї Рамкової програми ЄС з досліджень і розробок, Європейського товариства міжнародного права та дослідницької мережі Європейського наукового фонду (Глобалізація та транснаціональні зобов'язання з прав людини), яка одночасно формує напрямки досліджень в межах Програми глобального управління ЄС.

Взаємодія з національним правом є характерною рисою функціонування міжнародного права, яка здавна підкреслюється й у міжнародній доктрині. Навіть один з основоположників дуалістичної концепції міжнародного права Г. Тріпель вважав, що для виконання своїх функцій міжнародне право має постійно звертатися до внутрішнього права. Без останнього воно «є зовсім безсилем» [2, с. 121].

Висновки та пропозиції. Зростаюча тенденція до міжнародної та правової глобалізації сприяє появі нових принципів і норм права, встановлення яких раніше відносилось до сфери внутрішніх справ суверенних держав. Це істотно оновлює державно-правові системи членів світового співтовариства у контексті сучасних загально-визнаних універсальних стандартів. Розвиток цивілізації від її витоків до сучасності – це рух від різноманітних локальних історій до загальної історії людства, що супроводжується зміною періодів, етапів, історично обумовлених процесів і відповідних цим процесам правових норм, форм і процедур їх юридичного вираження, впорядкування і закріплення.

Глобалізація самого права, прогресивний розвиток універсальних властивостей, норм, форм і процедур правового типу суспільного життя є необхідним етапом і демонструє спроможність права регулювати процеси загальносуспільної глобалізації у рамках загального (загально важливого і загальнообов'язкового) правопорядку і для внутрішніх, і для міжнародних відносин.

Список літератури:

1. Баймуратов М. А. Международный правопорядок: концептуальные подходы к становлению понятийной характеристики / М. А. Баймуратов // Международное публичное и частное право. – 2010. – № 1. – С. 2–10.
2. Денисов В. Н. Роль міжнародного права у зовнішній і внутрішній політиці України / В. Н. Денисов // Державотворення правотворення в Україні / За ред. Ю. С. Шемшученка. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. – С. 597.
3. Каламкарян Р. А. Место доктрины наиболее квалифицированных специалистов по публичному праву различных наций в историко-научной базе современного международного права // Государство и право. – 2006. – № 4. – С. 71.
4. Марченко М. Н. Об основных тенденциях развития права в условиях глобализации // Государство и право. – 2009. – № 6. – С. 5–11.
5. Нерсеянц В. С. Правовая политика: основные направления и задачи // [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.centrlaw.ru/publikacii/Nerses1/index.html>
6. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду – Редакція від 16.09.2005. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_010/page
7. Gallois P.-M. Geopolitique; les voles de la puissance / P.-M. Gallois. – Paris: Fondation pour les etudes de defence nationale / Plon, 2000. – 246 p. P. 11.
8. Wallerstein I. M. Geopolitics and Geoculture: Essays on the Changing World – System / I. M. Wallerstein. – Cambridge, England: Cambridge University Press, 2001. – 202 p.
9. Falk Richard A. New approaches to the study of International law // American Journal of International Law, 1961. – P. 477–482.

Борох В.А.

Институт прокуратуры и уголовной юстиции
Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО И ПРОЦЕСС ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Аннотация

Глобализация системно влияет на характер современного международного права, его содержание и механизм действия, в его составе появляются нормы, институты и юридические механизмы, содержащие элементы над государственным правовым регулированием. Под влиянием глобализации современное международное право приобретает определенных характерных особенностей, прежде всего его основной функцией становится обеспечение интересов мирового сообщества в целом.

Ключевые слова: глобализация, международное право, правовая система, законодательство, доктрина.

Borokh V.A.

Criminal Justice and Prosecutors' Training Institute
Yaroslav Mudryi National Law University

INTERNATIONAL RIGHTS AND THE PROCESS OF GLOBALIZATION

Summary

Globalization systematically influences the character of contemporary international law, its content and mechanism of action; it includes norms, institutes and legal mechanisms that contain elements on state legal regulation. Under the influence of globalization, modern international law acquires certain characteristics, first of all its main function is to ensure the interests of the world community as a whole.

Keywords: globalization, international law, legal system, legislation, doctrine.